Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Gestapo tog lærer Mathiasen

Ole Tolboe Bodil Mathiasen

2024

Gestapo tog lærer Mathiasen

Indholdsfortegnelse

Det var vanskeligt og farligt	5
Gestapo ringede på	8
Frøslevlejren	10
KZ-Neuengamme	13
Aussenlager Dalum	20
Friheden nærmer sig	25
Skolen begynder igen	28
Kilder	30
Om min far Arne Mathiasen	31

.

Gestapo tog lærer Mathiasen

Grumstolsvej 20, Højbjerg, her boede kommunelærer Arne Mathiasen. Han var født i Uldum i 1911, uddannet lærer og havde studeret tysk på Københavns Universitet. Han havde været ansat som lærer ved Brabrand Skole, Skaade Skole og Kragelundskolen inden Sognerådet i Holme - Tranbjerg Kommune 18. okt. 1943 tiltrådte hans ansættelse som kommunelærer ved Kragelundskolen.

Arne Mathiasen, foto 1948

Han var ugift og politisk var han medlem af Danmarks Kommunistiske Parti (DKP).

Da Danmark blev besat af Tyskland den 9. april 1940, indførtes pressecensur.

Det blev hermed forbudt aviser, blade og radio

- - at omtale tyske militære forhold
- at udsprede antitysk propaganda

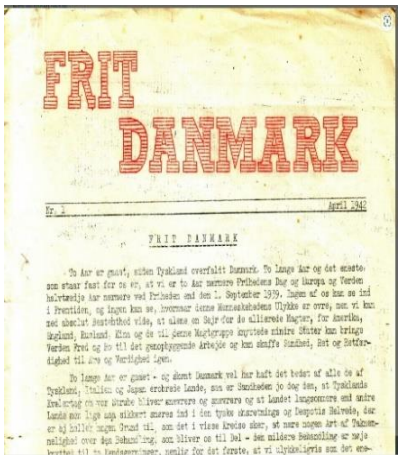
FRIT DANMARK

Nr. 1 April 1942

FRIT DANMARK

Frit Danmark nr. 1, april 1942

Censuren skulle udføres af danske myndigheder. Åbenbart har tyskerne ikke været tilfredse med de danske aviser, som flere gange afprøvede grænserne for, hvad de måtte skrive. Derfor arrangerede de landet over en række møder, hvor de forklarede reglerne.
Aviserne måtte f.eks. ikke bringe billeder af våben, men gerne pæne billeder af soldater. Det ville blive betragtet som en uvenlig handling at bringe billeder med grove arbejdertyper, soldaterne skulle være pæne unge mennesker af den nordiske race: høje, blonde og muskuløse. Nogle aviser blev desuden kritiseret for ikke at havde bragt alle dekreter udstedt af tyskerne, selv om de havde pligt til det.

Ved overtrædelse var straffen første gang lukning af avisen i 14 dage, ved gentagelse fuldstændig lukning af avisen.

I løbet af 1941 begyndte der at opstå illegale blade og i april 1942 kom det første nummer af Frit Danmark, som blev et landsdækkende månedsblad. Flere fulgte efter og de bragte nyheder om krigens gang og om hjemlige begivenheder som sprængning af jernbaneskinner og virksomheder, der arbejdede for tyskerne, likvidering af tyske håndlangere og henrettelse af danske modstandsfolk. Frit Danmark var usædvanligt ved, at det var blevet til ved et samarbejde mellem Danmarks kommunistiske Parti (DKP) og Det konservative Folkeparti. Det aarhusianske Aarhus Ekko havde oprindeligt været medlemsblad for DKP Aarhus, men fortsatte som lokalt, illegalt nyhedsblad. Ved krigens slutning blev der i Danmark udgivet næsten 200 forskellige blade, hvoraf mange formodentlig har være lokale blade i små oplag. Frit Danmark med mange geografisk spredte trykkesteder nåede hen mod krigens slutning et oplag på 140.000 - 150.000.

Bladene var vigtige for at påvirke befolkningens holdning til modstanden mod tyskerne og til modstandsbevægelsens handlinger. Endnu i efteråret 1942 opfordrede statsminister Vilh. Buhl (S) i en radiotale befolkningen til at anmelde alle, som man formodede beskæftigede sig med illegal bladvirksomhed eller sabotage.

Det var vanskeligt og farligt at fremstille bladene

I begyndelsen blev bladene skrevet med datidens primitive skrivemaskiner på en stencil, der var af voksbelagt papir. Skrivemaskinens bogstaver slog tilsvarende huller i vokspapiret. Stencilen blev lagt på papir og rullet over med en gummivalse med tryksværte og således var teksten overført til papiret.

Denne manuelle metode var utroligt tidskrævende og blev efterhånden erstattet af håndrevne eller elektriske duplikatorer.

De landsdækkende blade lavede en masterudgave, som blev sendt til f.eks. 50 lokale bladgrupper, hvor man så måtte skrive hele bladet side for side over på stenciler eller sætte dem i bly.

Gammel duplikator(Foto Odense Museum)

Billedet af den gamle duplikator er stillet til rådighed af Museum Odense, som oplyser, at den stammer fra Risskov ved Aarhus, hvor den i 1943-1945 har været brugt til at trykke Frit Danmark. En stencil kunne som regel holde til ca. 100 kopier, så den slidt op og man måtte skrive en ny, hvis man skulle lave et større oplag.
Senere blev de større blade fremstillet på rigtige bogtrykkermaskiner. Man havde her et stort antal af alle bogstaver i spejlskrift støbt i bly. Så kunne man sætte en hel side tekst "i bly" og med den kunne man lave "uendeligt" mange aftryk.

Duplikator med håndsving

.

Bladene blev distribueret på arbejdspladser, gennem netværk eller lagt i tilfældige postkasser. Større lokale transporter f.eks. fra trykkeri ud til distributører foregik ofte i bunden af en barnevogn. Ud over det store arbejde med fremstillingen, kunne det være et problem at skaffe papir og penge til indkøb af papir og andre materialer. Denne decentrale fremstillingsproces gav en meget robust organisation. Hvis et trykkeri blev afsløret, var det

et alvorligt men begrænset tab sammenlignet med tabet af et centralt trykkeri og tilhørende mandskab, som kunne lamme hele organisationen i uger eller måneder.

Fluesmækkeren

Det var strafbart at fremstille og distribuere de illegale blade, men ikke at besidde dem. Loven skulle håndhæves af det danske politi, men efter politiets internering 19. september 1944 overtog det tyske sikkerhedspoliti GESTAPO (Geheime Staatspolizei) kontrollen og den blev derefter betydelig skærpet.

Næsten samtidig med at Frit Danmark i 1942 begyndte at udkomme i Aarhus, opstod et lignende, men lokalt blad Budstikken, som holdningsmæssigt lå meget tæt på Frit Danmark, så i løbet af kort tid indgik de samarbejde.

" *"Moderne" maskine til blysats*

Mathiasen i Frit Danmark gruppe

Mathiasen kom i 1943 ind i det illegale arbejde i Frit Danmarks bladgruppe i Aarhus og han oplyser senere i sin optagelsesbegæring til Foreningen af Besættelsestidens politiske Fanger den 16/6/1946, at han

- har givet husly til eftersøgte personer,
- har haft trykkeri
- har omdelt illegale blade og litteratur.

Adskillige deltagere i grupper, der producerede og distribuerede de illegale blade, blev anholdt og endte i tyske koncentrationslejre, hvor mange døde af sygdom eller underernæring.

I Aarhus blev overraskende mange blandt de kommunistiske deltagere i det illegale arbejde anholdt. Det viste sig, at et tidligere medlem af partiet Grete Bartram var stikker. Hun angav i årenes løb 70 personer, heraf 20 i sommeren 1944, så det nærmest lammede kommunisternes organisation. Nogle blev henrettet og andre kom i koncentrationslejr i Tyskland bl.a. hendes to brødre. Hun blev efter befrielsen idømt dødsstraf, der blev ændret til livsvarigt fængsel. Efter 10 år i Horserød Lejren blev hun løsladt i oktober 1956 og hun slog sig ned i Sverige. Hun døde i 2017.

Gestapo gjorde meget for at standse trykkerierne, som tit blev afsløret på grund af usædvanlig trafik til og fra stedet eller støj og man skiftede derfor hyppigt adresse i håb om hele tiden være et skridt foran Gestapo.

Den evige flugt for Gestapo lykkedes ikke altid.

Tilholdssteder for Frit Danmarks trykkeri i Aarhus omkr. 1944

Randersvej 116	**alle anholdes**, duplikator mistet
Et kontor på Universitetet	?
?	købt en duplikator
?	skaffet sættemaskine, da ingen bogtrykker vil trykke
Et Skrædderi, Søndergade	
Viby	køber et lille trykkeri april 1944
Viby	trykkeri ikke sikkert, sælges efter kort tid
Sdr. Alle 29	juni 1944, **anholdelser**, ny duplikator
Klintegården	**alle anholdes**, sætteriet er inden da flyttet til Højbjerg
Grumstolsvej 20	sætteriet til Højbjerg **primo maj 1944**, men flyttes af sikkerhedsgrunde videre i **juli** til
Jens Baggesensvej	juli 1944
Viborgvej 32	ved en af de hurtige flytninger glemte man halvdelen af blybogstaverne til sats
V. Ringgade 68	
Skovvangsvej	

I sin villa på Grumstolsvej 20 i Højbjerg kunne Mathiasen altså i en kort periode både fremstille og distribuere Frit Danmark, men derefter havde han kun distribution af bladet. Til hjælp ved fremstilling og distribution havde han fire drenge fra realklassen (10.klasse) på Kragelundskolen: Erling Kristensen, Per Due, Hugo Rasmussen og Sven Gregersen.

Af Aarhus Under Besættelsen fremgår det, at "sætteriet i begyndelsen af maj 1944 var flyttet fra Klintegaarden til lærer Arne Mathiasen, Grumstolsvej 20, men der blev hurtigt megen snak i kvarteret, om at der forgik mystiske ting" og "en dame havde ringet på og direkte advaret Mathiasen". For ikke at løbe nogen risiko blev sætteriet endnu engang flyttet.

Gestapo ringede på

Den 21. august 1944 om aftenen ringede Gestapo på og Mathiasen forsøgte at flygte ud gennem havestuen, men huset var helt omringet. Ved den følgende husundersøgelse var det eneste kompromitterende materiale man fandt 100 nye eksemplarer af Frit Danmark - var det held eller uheld -, men han blev i hvert fald kun anklaget og dømt for distribution af illegale blade. Havde han stadig haft trykkeriet, havde han muligvis fået en strengere straf.

Erling Kristensen blev anholdt ligeledes af Gestapo, men først 20. januar 1945. Mathiasen kom til Frøslevlejren og derefter til koncentrationslejren Neuengamme øst for Hamburg og senere til arbejdslejren Dalum tæt ved grænsen til Holland. Erling nåede kun at komme til Frøslevlejren.

De tre øvrige blev ved Erlings arrestation omgående advaret, så de "gik under jorden", hvor de i deres skjulested kunne forberede sig til den forestående realeksamen.

En duplikator var i en periode i brug hos snedker Erik Hansen på Elsdyrvej i Skåde Bakker. Han havde lavet en lille kælder under stuegulvet, hvor duplikatoren kunne sænkes ned, når den ikke var i brug. Trykningen af bladet ordnede han sammen med sin nabo maskinarbejder Folmer Kruse og både fru Hansen og fru Kruse deltog i arbejdet.

Med en duplikator i Riis Skov og en i Skåde Bakker tyder det på, at Frit Danmarks blade er mangfoldiggjort og distribueret i mange mindre, lokale områder.

Der blev her begået en utrolig letsindighed, idet begge de nævnte mænd også var medlemmer af den militære ventegruppe Skaadegruppen. Var blot en af dem blevet anholdt og udsat for et brutalt forhør ved Gestapo, kunne der være røbet oplysning om begge grupper, men man har sikkert manglet mandskab, så man har taget sådanne chancer.

De to arrestanter måtte som fanger igennem følgende:

Arne Mathiasen

Aarhus arrest	21/8/44 – 9/9/44	20 dage

Frøslev	10/9/44 - 29/11/44	81 -
Neuengamme	29/11/44 – 2/1/45	34 -
Dalum	4/1/45 – 20/3/45	75 -
Neuengamme	21/3/45 – 20/4/45	31 -
Frøslev	21/4/45 - 28/4/45	8 –

Erling Kristensen		
Aarhus arrest	20/1/45 - 28/2/45	40 -
Frøslev	1/3/45 – 25/4/45	56 -
Sverige (hospital?)	26/4/45 – 17/5/45	21 -

Arresteret af Gestapo

Efter arrestationen blev fangen indsat i Arresthuset i Christiansgade i Aarhus. Det var fuldstændigt overtaget af Gestapo. Der var overfyldte celler, så nogle måtte sove på det bare gulv. Bøger og anden underholdning var ikke tilladt og kosten var mager tysk fængselskost. Fangerne blev hyppigt flyttet fra en celle til en anden. Var det bare for at terrorisere fangerne? var det for at undgå, at de kunne opbygge tætte venskaber, der kunne være truende over for personalet? eller var det fordi Gestapos spioner lettere kunne skjule sig, hvis grupperne i en celle hyppigt blev ændret?

Arrestanterne blev afhørt dels i arresten dels i Gestapos hovedkvarter på universitetet, hvor højtstående Gestapo officere deltog i afhøring og evt tildelte fangen lusinger eller andre slag i ansigtet, hvis ikke de afgav tilfredsstillende svar. Mathiasen var kun i arresten i ca. 3 uger og var ikke udsat for vold, mens f.eks. Herman Aasted fra Randers var der i 2 mdr. med hyppige voldelige afhøringer i hovedkvarteret. Han havde siddet centralt i et større netværk i Randers, så Gestapo gik langt for at få flest mulig navne og oplysninger ud af ham.

Samme Aasted beskriver tysk fængselskost således:

Morgen: "kaffevand" og rugbrød. (kaffevand = brunt vand, undertiden også kaldt te)

Middag og aften: "fortyndede " rester fra soldaternes køkken, f.eks. et salathoved til 3-6 personer, upillede fordærvede kartofler, tynd syrlig brun sauce.

To gange om ugen et krus kogt mælk, en gang om ugen 50 g smøreost eller Emmenthaler. Hver anden søndag 2 spsk. kunsthonning til det tørre rugbrød og om aftenen to skiver rugbrød lagt sammen med en antydning af smør

Han skriver, at han efter to måneder i arresten i Aarhus med forhør, slag i ansigtet og venten i cellen havde tabt 15-16 kg, men at han fik tabet rettet op under opholdet i Frøslev, hvor forplejningen sorterede under de danske myndigheder.

Mathiasen havde gennem Røde Kors en korrespondance med Ejnar Salmonsen, en kollega der boede i nærheden på Nagelsvej 2, om at han fik fuldmagt for tilsyn med hus og have og varetagelse af alle nødvendige økonomiske og juridiske forhold. Mathiasen udtrykte i et brev håb om, at Salmonsen kunne finde aftagere til grønsager og frugt fra haven, så det ikke gik til spilde.

Han bad også Salmonsen om at huske, at købe hans ration af cigaretter hos købmand Mikkelsen i Højbjerg.

Horserødlejren i Nordsjælland

Efter tre uger i arresten overførtes Mathiasen til Frøslevlejren.

Frøslevlejren

I de første år af besættelsen benyttede både danske og tyske myndigheder den gamle Horserød Lejren i Nordsjælland som fængsel for bl.a. sabotører, som endnu sent i 1942 af den danske regering blev betragtet som forbrydere. Besættelsesmagten sendte et stigende antal danske modstandsfolk til koncentrationslejre i Tyskland, men Danmark opnåede en aftale om, at hvis man byggede en interneringslejr og afholdt alle driftsudgifter, kunne man undgå deportationer.

Model af Frøslevlejren

Resultatet blev Frøslevlejen, hvor der i hast blev opført en række barakker til beboelse for fanger på den ene side af en vej, og på den anden side barakker for tysk ledelses- og vagtmandskab og for dansk køkken- og hospitalspersonale. Trods det tyske løfte om at ophøre med deportation af danskere, fortsatte denne.

Alt var omkranset af tredobbelt pigtrådshegn. I centrum for halvcirkelen stod et højt vagtårn med maskingevær, der havde frit skud ned mellem de radialt anbragte barakker. Barakkerne blev opført af en københavnsk entreprenør efter en håbløs tidsplan med vanskelighed med at skaffe materialer, med transport og med lokal arbejdskraft. Den 13. august 1944 blev de første 750 fanger overført fra Horserød til Frøslev. I nogle barakker var afløb ikke tilsluttet og under en storm blæste hele gavlen af en barak ind, så der var arbejde nok til fangerne. De skulle først og fremmest grave vandrender samt planere området til appelpladsen og et bælte langs med det kraftige tredobbelte pigtrådshegn, som omkransede hele lejren, og hvor fangerne derefter ikke måtte færdes.

Frøslev mudder og snesjap

Mathiasen kom til Frøslev den 9. september 1944 og i hans første brev hjem beder han om cigareter og slik og om at få sendt træskostøvler eller træsko, for "vi vader i mudder til anklerne".

Et par dage senere fik fangerne demonstreret, at regler skulle overholdes. En fange, Preben Andersen gik ind i den forbudte zone langs pigtrådshegnet. Han blev uden varsel skudt ned af maskingeværskytten i vagttårnet.

Mathiasen havde åbenbart i arresten i Aarhus lært Herman Aasted at kende, for han inviterede ham til at flytte ind på Randersstuen, da der var blevet en tom plads, fordi stadsingeniør Rambøl fra Aarhus var "rejst syd på" dvs. til KZ-Neuengamme. Det var den første transport fra Frøslev til Neuengamme den 15. september 1944.

Frøslev, Rendegraverne holder hvil

Der var en høj grad af selvstyre blandt fangerne, så de frit kunne vælge barakformænd og arbejdsledere, der skulle sørge for at fangerne arbejdede, hvad tyskerne forlangte. F. eks. blev Gert Blædel, der var godsforvalter, arbejdsleder for et hold på 10 mand, der skulle grave afløbsrender langs barakkerne. Han fik godkendt en plan, for at arbejdet ville tage 3 uger. Det indebar, at han normalt kun behøvede at have to mand i arbejde, men hvis der nærmede sig en Wachtmeister, satte han fire i arbejde og hvis det var en SS Sturmbandfürer, kom der seks i arbejde.

Der var også værksteder, hvor håndværkere arbejdede f.eks. producerede snedkere vinduesrammer til Tyskland og maskinarbejdere våbendele. Arbejdstempoet var behageligt og kosten var overdådig i forhold til den tyske fængselskost.

Herman Aasted skriver: Fangekost i Frøslev

Morgen kl 8	*Havre -eller bygvandgrød med mælk og sukker*
	Kaffe(erstatning) med rugbrød og et stykke sigtebrød
	dertil leverpostej, ost og pølse
Middag kl 12-14	*Steg, frikadeller, hakkebøf eller fisk*
	Sødsuppe, jordbær- eller rabarbergrød, eller budding
Aften 17:30	*3-6 skiver rugbrød, 1-2 skiver sigtebrød*
	3 slags pålæg, ost, marmelade

Ved hvert måltid fyldte man lommerne med brød, så man havde noget til mellemmåltider.

Mathiasen har umiddelbart været heldig med kun, at have været på sultekost i Aarhus arrest i 3 uger.

Besøg, breve og pakker

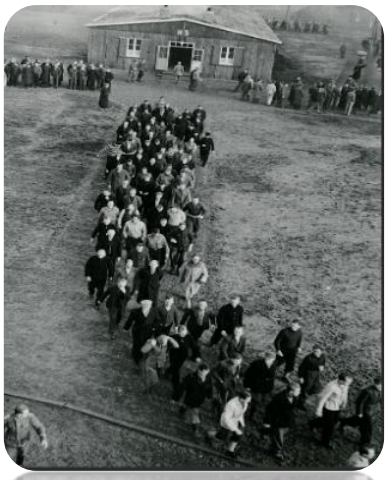

I kø for aftensmad

Når man havde været i lejren i mindst 2 måneder, kunne man gennem det danske lejrkontor søge om besøgstilladelse. De besøgende måtte medbringe en pakke med tøj og mere tobak end tilladt i en postpakke, men der måtte ikke være breve i pakkerne . Fangen fik besked om besøgstilladelsen nogle dage i forvejen og havde fri den pågældende dag. Besøget måtte vare 15 min. og man måtte kun tale om personlige ting. Der var tysk tolk til stede, som kunne gribe inde, hvis samtalen tog en uønsket drejning.

Det har for de pårørende været en besværlig rejse, da privat bilkørsel var forbudt. Man kunne med tog komme til Padborg Station, hvorfra en bil fra Dansk Rødekors kørte til lejren. Der var ikke mange daglige afgange med toget, så man skulle regne med overnatning i Padborg måske både dagen før og dagen efter besøget.

Fangerne måtte hver sjette uge modtage en Rødekors-pakke, der bl.a. kunne indeholde 90 cigaretter eller tilsvarende anden mængde tobak.

Private pakker måtte ikke indeholde breve, men de skulle indeholde en liste over indholdet. Kontrollen blev udført af Gestapo og blev overværet af den danske postmester. Hvis man fik en pakke, hvor hvor der var røde streger på pakkelisten var det pågældende beslaglagt og måske spist af Gestapo.

Breve skulle skrives på tysk og enhver dårlig omtale af Tyskland var naturligvis forbudt. De måtte højst være på tyve linier á 16 stavelser og højst sendes hver fjerde uge. Omvendt kunne fangerne ikke kritisere noget som helst i lejren. Mathiasen skriver i sine breve *"Jeg har det godt!"*, også da han senere i Tyskland led af dysenteri i fire uger.

Mod Syd

Den 30. november 1944 blev alle fanger vækket kl. 4 om morgenen og stillede til mønstring i nattøj i barakkernes midtergange. Efter alle fanger var talt, råbte hver barakformand navne op på de fanger, der skulle deporteres, her iblandt Arne Mathiasens. De fik så besked om, at

det var meget begrænset, hvad de måtte have med på rejsen og de fik tilsvarende kort tid til at pakke og til at modtage de tilbageblevne fangers trøst og måske en cigaret, som kunne bruges som hård valuta, hvis man skulle opnå begunstigelse. Derudover var der til hver en solid, dansk madpakke.

Så var der igen mønstring og de udvalgte blev talt flere gange, inden de blev læsset på prærievogne og kørt over grænsen til banegården i Harrislee, "Stationen på vej til Helvede".

Ved stationen stod lokale bønder og solgte små halmknipper til en fuldstændig vanvittig pris, men de vidste, at der ventede fangerne en besærlig rejse.

Kreaturvogne til fangetransport

Der var 140-150 fanger i en transport og de var stuvet sammen med op til 50 fanger i kreaturvogne uden vinduer og med en port i midten, der blev bevogtet af to SS-soldater. Fangerne måtte stå eller sidde, der var ikke plads til at ligge. Der var ingen toiletforhold, så man måtte benytte sprækker og huller i gulvet. Fangerne vidste ikke med sikkerhed, hvor de skulle hen, men de kunne gennem sprækker se hvilke landskaber, de kørte gennem og at de til sidst var endt på KZ-Neuengammes banegård. Det var en rejse på ca. 250 km, som tog næsten to døgn, hvilket kunne skyldes jernbanespor ødelagt af luftangreb eller vigepligt for militære transporter. Der havde været mad nok til rejsen, men ikke tilstrækkeligt at drikke.

KZ-Neuengamme Gert

Blædel beretter om en meget brutal modtagelse ved ankomsten. De to soldater skubbede fangerne ud af kreaturvognen, så de skulle løbe mellem to geledder af SS-soldater og Kapoer (overfanger), der bankede løs på dem med knipler på vej over til appelpladsen.

Hvis nogen faldt fik de ekstra bank. Fangerne blev talt mindst to-tre gange for en sikkerheds skyld (Ordnung muss sein!) og måske for at terrorisere fangerne.

Ved appelpladsen lå boliger for soldater og kapoer, sygeafdeling, bordel og krematorium. Det skønnes, at ca. 105.000 fanger har været gennem KZ-Neuengamme, heraf døde ca. 55.000. Over det hele lå en ubeskrivelig lugt af råddenskab, krematorierøg og toiletter. Mange fanger havde dysenteri, der giver diaré og ikke alle nåede toiletterne i tide.

Lejren var anlagt ved siden af teglværket Klinkenwerk, bygget i 1938 og med fangelejren var der sikret billig arbejdskraft.

KZ-Neuengamme Hovedindgang

Ved appellen blev der udleveret fangenumre trykt på stof, som fangerne senere skulle sy på deres tøj. De kom så ind i bade- og aflusningsbarakken, hvor de afleverede deres tøj og værdigenstande. Det blev samlet i en sæk og de modtog en kvittering med besked om, at de ville få det udleveret efter krigen, hvad ingen troede på. (Gert Blædel fik faktisk sine ting efter krigen). Dernæst kom man i bad, der vekslede mellem for varmt og for koldt og så det værste: man skulle barberes – dvs. al hårvækst for oven og for neden skulle fjernes. Der var oven i købet konstrueret en speciel bænk, hvor mændene lå, så det hele kunne gå hurtigt. Barberernes knive var sløve og deres håndelag ringe, så der blev udgydt en del blod, men de var ligeglade, bare det gik hurtigt ellers fik de bank af en SS'er.

KZ-Neuengamme
< alt arbejde er med håndkraft

Endelig fik de anonymisrede mænd udleveret tøj. Afhængig af hvor de skulle arbejde fik de en stribet fangedragt og ellers civilt tøj fra afdøde fanger. Gert Blædel fik udleveret bukser i "børnestørrelse og en sjov hat", men for en cigaret fik han byttet til noget brugbart. Han måtte til gengæld nøjes med standardfodtøj: en træbund med en strop over som en badesandal.

Mathiasen havde allerede i Frøslev bedt om at få sendt træsko eller -støvler og jeg kan næppe tro, han har fået dem med sig gennem proceduren for at komme ind i KZ-Neuengamme.

Efter den grundige renselse var fangerne i to uger i karantænebarakken for at sikre, at de ikke havde farlige smitsomme sygdomme. Herefter blev de flyttet til den barak, hvor de øvrige danskere boede.

Suppe, Suppe . . . .

Til det første måltid blev der udleveret en ske til hver fange og en hvid fajanceskål, der skulle være skål for to personer til suppe eller kaffevand. Til den første middag blev der

serveret hvidkålssuppe kogt på urenset kål. Aasted bemærker, at "den er meget fersk og vandet og uden så meget som en lille kødtrevl, men i bunden af skålen ligger mindst en skefuld sand". Andre opgav efter et par mundfulde at spise mere, men levninger blev smidt i en tønde og blev blandet i den følgende dags suppe. Der var skiftevis roesuppe og kålsuppe en sjælden gang med en kartoffel i.

Privilligerede danskere

Det var lykkedes at samle alle danskere i en barak, hvad der gjorde både kommunikation med tyskerne og også internt mellem danskerne enklere, men der var andre nationaliteter i barakken bl.a. polakker og russere. Man havde også mod bestikkelse fået et aflåst rum, hvor man kunne opbevare goderne fra Dansk Røde Kors pakker sikkert.

Kanal eller panserfælde?
KZ- Neuengamme

Der var trængsel og man måtte sove 2-3 i hver køje. De øverste køjer var eftertragtede, da mange havde dysenteri og skulle på toilettet op til 10-15 gange i løbet af natten. Alligevel kunne èn komme lidt for sent af sted og det kunne gå ud over underkøjen.

Allerede trediedagen blev danskerne sat i arbejde ved at være med til at anlægge en ny kanal ind til Hamburg, så mursten fra teglværket kunne sejles ind til byen.

Mathiasen har siden ganske kort skrevet, at hans arbejde var "at tømme tipvogne for grus og skærver". Aasted var åbenbart i samme sjak og han har en detaljeret beskrivelse af deres arbejdsdag:

05:30 vækning, morgentoilette, sengeredning
06:00 morgenmad: en skål kaffevand til to personer og en tyk humpel brød med savsmuld i.

06:45 mønstring i barakken

07:00 mønstring på appelpladsen, fordeling af opgaver til arbejdsholdene, afmarch for de enkelte arbejdshold i 5-mands geled ud gennem hovedporten, hvor en SS-officer talte 5-10-15-20 osv. Hvis en var faldet lidt ud af sit geled, fik han straks officerens lange pisk at føle.

- *under hele dette show spillede lejrorkesterets 48 mand Alte Kammaraden.*

10:00 2 skiver rugbrød

18:00 kål- eller roesuppe

Når vi var kommet uden for porten, gav kapoen os lov til at synge og det blev til *Dengang jeg drog afsted, I natten klam og kold* osv., men også *Der er et yndigt land.*

Vi skulle tømme lægtere, der var lastet med sand og skærver, og skovle det op på et transportbånd, der bragte det videre og fyldte det på tipvogne. Aasted stod for fyldning og transport af tipvognene til betonblanderen. Her var Mathiasen med til at tømme dem.

Midt på formiddagen kom der forsyning på træbakker med to tommetykke rugbrødsskiver lagt sammen med lidt margarine. Det friskede op, særlig hvis brødet var friskt

Aasted skriver videre, at han har skubbet tipvogne både til teglværket og til betonblanderiet, som blev passet af en dansk kapo, der hed Clausen. Når SS-officeren havde været på sin daglige runde, kunne man godt sidde inde i læskuret og sludre med ham eller gå en tur mellem teglværk og andre fabrikker. En dag kom vi forbi krematoriet, hvor der stod tipvogne med de dødes aske. Det skulle blandes med køkkenaffald og spredes på markerne som gødning.

Vi gik hjem til middagsspisning atter i stram march i 5-mands kolonner til optælling inden man stavrede over til sin egen barak til sin middagssuppe, der kunne være hvidkål- eller roesuppe. Efter håndvask stillede man sig op i kø med sin skål sammen den man skulle dele skål med. Man skulle stå pænt med samlede ben og bukke, når maden blev øset op og hvis ikke makkeren også gjorde det, risikerede han at få en knytnæve lige i synet og så fik han ingen suppe.

Efter spisning kunne der blive en halv time fri inden mønstring og afgang til arbejdet.

Der blev om eftermiddagen arbejdet, så man kunne være tilbage kl. 17, mens det endnu var lyst. Det blev igen den helt store optælling og genoptælling som om morgenen og hvis der manglede nogle, skulle SS-erne rundt i barakkerne og i sygeafdelingen for at finde de savnede og det kunne tage flere timer. Så der var ofte meget lidt tid, inden der kl. 21 skulle være ro og alt lys slukket.

Danskerne var jo kommet til Neuengamme lige inden jul og ville forberede juleaften, men det var forbudt at fejre jul og det ville blive betragtet som mytteri.

Vi skulle ikke være i tvivl om, hvem der bestemte og hvad straffen kunne blive, hvis vi brød reglerne.

En dag forsøgte to polakker at stikke af fra arbejdet, men de nåede ikke langt før kapoernes hunde havde indhentet dem og de blev ført bort. Da vi om aftenen svingede ind gennem porten, lå der til skræk og advarsel to mishandlede lig.

Som om det ikke var nok, skulle vi en dag overvære, at to fanger blev henrettet ved hængning. Den ene døde straks, den anden først efter at bødlen havde trukket ham i benene.

Pakker og breve

Først i november fik vi med få dages mellemrum to pakker fra Dansk Røde Kors. Først en med beklædning m.v.: underbukser, uldtrøje, manchetskjorte, sæbe, barbergrejer, tandpasta, tandbørste.

Et par dage senere kom også fra Dansk Røde Kors vores første pakke med madvarer: 500 g smør, saltet stribet flæsk, spegepølse, ost, marmelade, ½flaske sirup, 1 kg Ota Solgryn, hugget sukker, 100 cigaretter, 1 pakke tobak m.m.

Der blev alligevel lidt julestemning, for anden juledag kom en pakke med madvarer, tobak og toiletartikler og dagen efter endnu en pakke med varmt tøj og hvad der var vigtigere et par nye træskostøvler til erstatning for de ubrugelige "badesandaler". Man har siden ment, at træskostøvlerne reddede flere danskeres liv end pakkerne med mad.

En pakke med fødevarer fra Dansk Røde Kors kunne f.eks. indeholde:

Evensen, Spedition 21-12-1945

½ kg Ota Solgryn	0,48 kr
½ kg byggryn	0,28 -
½ kg smør i karton	2,32 -
½ kg stødt melis	0,26 -
Paraffineret dåse til melis	0,32 -
1 pk knækbrød 460 g	1,05 -
1 ds marmelade	2,10 -
½ kg fuldfed Gouda ost	2,15 -

½ kg faarespegepølse	3,60 -
1 blok spinat	1,72 -
1 - grønkål	1,10 -
1 - snittebønner	1,75 -
Porto	3,15 -
Emballage	1,00 -
I alt pr pakke	21.28 -

-

Ordren omfattede 50 pakker. 21,- 1944-kroner svarer til 537,- 2014-kroner

Personalet i barakken var kapoer (1 Blockältester og 2 Stubendienste), som blev passende belønnet (bestukket) mod, at de sørgede for sikker opbevaring af pakkerne om dagen. Om natten måtte Danskerne selv to og to holde 1-timesvagter.
Om aftenen blev alle undtagen danskerne på et tidspunkt beordret til køjs, hvorefter danskerne kunne mæske sig med deres lækkerier den næste times tid og sultne russere og polakker måtte fra deres køjer ligge og se på.

Reglerne for breve var som for Frøslev. Enkelte ord eller sætninger, der indeholdt farlige informationer, kunne af censuren være streget over med sort tusch. Nogle brugte pakkerne til at indsmugle breve ved at skjule dem i f.eks. tandpastatuber eller cigaretter.

Luftalarm

Hamburg var et væsentligt mål for de allieredes luftbombardementer, så der var ofte luftalarm i lejren. Alle skulle hurtigt ned i et underjordisk beskyttelsesrum og det gik efter kapoernes mening sjældent hurtigt nok, så de fik lejlighed til at tæve løs på fangerne. I virkeligheden var luftalarmerne overflødige, for de allierede havde præcise kort over alle KZ-lejres beliggenhed, så kun ved et uheld, ville der falde en bombe i en lejr.

Fangerne var stuvet så tæt sammen, at de bogstaveligt stod og gned sig op ad hinanden, hvad der resulterede i mange lommetyverier, selv om man var på vagt. Muligvis var de unødvendige luftalarmer endnu et middel til at terrorisere fangerne ved, at de mistede en stor del af deres nattesøvn.

Aussenlager Dalum

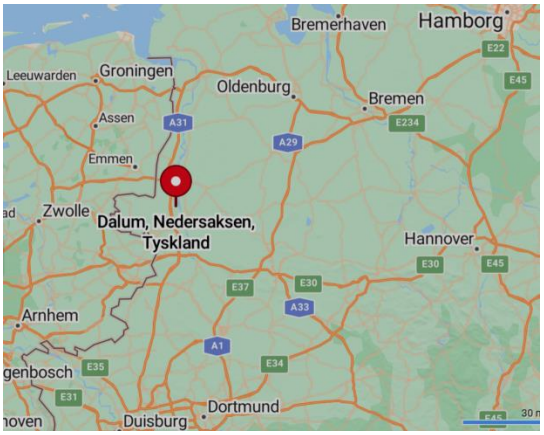

Lige før nytår blev 1.000 fanger heraf 100 danske udtaget og isoleret i en kælder i Neuengamme i to dage uden at få at vide, hvad der videre skulle ske. (Andre kilder opgiver 800 fanger). Efterhånden rygtedes det, at man skulle sendes til lejren Dalum Meppen en arbejdslejr tæt ved den hollandske grænse.

Aussenlager Dalum

Der var naturligvis ingen forklaring på, hvad grunden til isoleringen var, men Mathiasen har senere skrevet, at "*de to dage i total uvished i kælderen havde været den værste oplevelse under hans fangenskab.*" Det følgende er, da Mathiasen kun har efterladt meget lidt skriftligt materiale, baseret informationer på internettet og på Gert Blædels erindringer, da han også var med til Dalum. Herman Aasted var på en anden udkommando til Osnabrück.

Transporten til Dalum foregik som vanligt i kreaturvogne med 50 fanger i hver, de kunne sidde, men sad så tæt, at de knap kunne røre sig. Togturen på ca. 250 km til landsbyen Geeste tog næsten to døgn på grund af ødelagte jernbanespor, så fangerne ankom først den 4. januar 1945. Fra Geeste skulle fangerne marchere 7 km til Aussenlager Dalum-Meppen, der var en af Neuengammes mange "filialarbejdslejre".

Efter at have siddet i kælderen i to dage og i kreaturvognen yderligere to, var der mange af fangerne, der havde svært ved at få benene i gang, så de måtte have hjælp til at klare marchturen. De syge støttede man, de døde bar man.

Lejren lå i dalen ved floden Ems i et lavt terræn med tørvemoser afvekslende med hede og skov. Den havde tidligere været brugt som lejr for russiske krigsfanger og alt var i meget dårlig stand. Der var knuste vinduer og praktisk talt intet inventar i barakkerne til beboelse, så fangerne måtte sove på halm på gulvet og måtte fremstille borde og stole før de kunne komme til at sidde, når de skulle spise.

Dagligt arbejde

Fangerne skulle bygge en kæde af befæstninger mod nord langs Ems som forsvar mod en evt. britisk landgang fra Nordsøen ved mundingen af Ems og angreb fra landsiden, fra Holland. Det drejede sig om pansergrave, dvs. grave der var så brede og dybe, at et bæltekøretøj ikke kunne forcere dem og dernæst om maskingeværbunkere til nærforsvar.

Der skulle bruges meget tømmer til afstivning af pansergravene, så da jorden endnu var frosset blev alle sat til at hente bjælker og brædder ved et savværk, der lå 9 km fra lejren. Det betød, at fangerne blev vækket kl. 5, havde lidt tid til morgentoilette og skulle derefter til appel i 5-mands geled som i Neuengamme og tælles en eller flere gange inden morgenmaden. Den bestod af 350 g rugbrød, lidt margarine og kaffevand. Man marcherede så i 5-mandsgeled til savværket. Her blev pæle, bjælker og brædder delt ud, så nogle var to sammen om at bære eller slæbe og andre var alene om en lettere byrde. Her var danskerne heldige med netop at have fået de nye træskostøvler, som var det ideelle fodtøj til opgaven. Det var Blædels sædvanlige fodtøj, men en kontormand fra København havde betydelige tilvænningsproblemer

Panserfælde tegnet af hollandsk fange

Pansergravene skulle bygges et stykke fra lejren og i begyndelsen gik man tilbage til lejren til frokost, men det blev senere ændret, så maden blev bragt ud til arbejdspladsen: tynd suppe kogt på roer eller kartofler og kaffevand, der nu blev kaldt te. Maden blev igen ændret, så de 350 g rugbrød nu skulle udgøre morgenmad + frokost.

Alt jordarbejde blev udført med håndkraft. Spaderne var den tyske model med trekantet blad og "afbarkede" skafter. Man har åbenbart anvendt passende tykke grene eller tynde stammer, som blot skulle afbarkes for at blive til spadeskafter. De har ikke været særligt holdbare og knækkede let, så for fangerne gik der sport i, hvor mange de kunne knække på en dag – og det kunne blive op til et par hundrede stykker.

Hvis en fange skulle straffes, kunne han blive beordret til at sidde på hug ved udkanten af udgravningen med sin spade holdt vandret ud i strakte arme. Hvis han begyndte at sænke armene, vankede der pisk eller slag og hvis det ikke hjalp, fik han et spark bagi, så han faldt

ned i udgravningen. Da det var et område, hvor grundvandet stod højt, var der ofte knæhøjt vand i bunden. Han måtte hjælpe sig selv op, ingen andre turde.

Efter en lang arbejdsdag var der nogle kilometers march tilbage til lejren. De svage blev hjulpet af de stærkere og hvis der var døde, blev de båret tilbage. I det barske fangemiljø sagde man. "De gik krematorievejen." Ved hjemkomsten var der igen appel og tælling, måske flere gange, så man var sikker på, at alle "raske" var til stede. Endelig var der aftensmad med rugbrød, lidt margarine og kaffevand og derefter en kort tid til lyset blev slukket kl. 21, hvor man måske skulle nå at reparere eller vaske tøj.

Pansergrav i Sydjylland

Fra august 1944 til april 1945 blev der også bygget tre panserfælder tværs over Jylland.

Efter den succesfulde allierede landgang i Normandiet frygtede tyskerne en lignende i Jylland og de tre forsvarslinier skulle forhindre et allieret angreb fra nord mod selve Tyskland, så de tilhørende kanon- og maskingeværstillinger pegede mod nord. Linierne havde navne hentet fra Wagners Nibelungens Ring. Arbejdet blev udført af krigsfanger, frivillige fra det tyske mindretal, danske entreprenører og danske arbejdere. Det var i den elvte time. Som eksempel blev den mellemste "Gudrun" fra Kolding til Ribe, der var planlagt til 73 km kun færdig på 58 km.

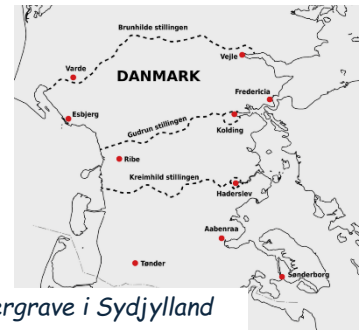

Pansergrave i Sydjylland

I foråret 1945 var tyskernes militære situation så fortvivlet, at man nu frygtede et allieret angreb fra syd og derfor vendtes kanoner m.v. mod syd. Man ville så søge at forhindre, at de allierede erobrede de østjyske havne med forbindelse til Norge.

Sultegrænsen er nået

Med tiden som der blev skåret ned på madrationerne blev sult et virkeligt problem, som fangerne kun kunne begrænse ved at arbejde langsomt og så lidt som muligt. Rationen af brød for morgenmad plus frokost var afterhånden nede på 350 g rugbrød og en smule margarine.

Vi kender ikke opskriften på fangernes brød, men det er givet, at der indgår et fyldstof i det f.eks. klid (eller savsmuld?).

350 g alm. dansk mørkt rugbrød	*700 kal*
350 g Neuengamme rugbrød, anslået	*550 -600 kal*
Selv med det højeste gæt bliver det	*1200 kal/dag*
Dagligt kaloriebehov for voksen	*2.000 kal/dag*
Dagligt behov for voksen med hårdt arbejde	*3.000 kcal/dag*

Det er således klart, at fangerne led af sult og underernæring og deres eneste forsvar var at arbejde så lidt som muligt og så langsomt som muligt, men afstanden mellem lejren og arbejdspladsen, og savværket og arbejdspladsen kunne man jo ikke skære ned på.

Danskerne var efterhånden sluppet for det hårde gravearbejde og var kommet i specialgrupper f.eks. så de foruden at skulle bære eller slæbe tømmer også at skulle udføre tømrerarbejdet med at bygge afstivninger ved udgravningerne. Mathiasen har noteret *"har slæbt træ, er meget træt"*.Der var også flere km fra savværket til arbejdspladsen. En del arbejdede i stedet i Reviret(sygehuset), hvor der også var en dansk læge og nogle var i køkkenet.

Danskerne gjorde alt for at være solidariske i deres gruppe: de måtte gerne dele madvarer, men ikke sælge eller købe mad fra hinanden, men en dag var det lige ved at gå galt. Da en gruppe på 20 mand var på vej hjem fra arbejde, var der to, der samtidig fik øje på to kålroer, der var tabt ved vejen. Det var tæt på slagsmål, om hvem der havde mere eller mindre ret til roerne. Det lykkedes efter indviklede forhandlinger at finde en løsning, så de to findere fik en lidt større andel end de øvrige.

Ved oprydning efter kapitulationen fandt man minutiøse regnskaber over fangernes kalorieindtag dag for dag. Var det mon bare beskæftigelsesterapi, den tyske "alt skal registreres: Ordnung muss sein" eller var det et fuldskala forsøg på at finde den nedre grænse for menneskets kaloriebehov?

Vogn med sæder

En dansker fik arbejde i lejrkommandantens barak og det gav ham mulighed for at få lidt viden om krigens gang og om telegrammer med befalingertil kommandanten om forhold vedrørende lejren. Der opstod nu et rygte om, at alle de danske fanger skulle tilbage til Neuengamme. Det var for så vidt rigtigt, for Dalum-lejren blev nedlagt den 20. marts 1944 og alle 1.000 fanger blev ført tilbage til Neuengamme. Danskerne havde siddevogn, hvorvidt det gjaldt alle vides ikke.

,

Friheden nærmer sig

I Danmark havde admiral Carl Hammerich i 1944 startet "Jyllandskorpset" en organisation, som skulle arbejde for at få danske fanger hjem fra KZ-lejrene. Det var dog vanskeligt, for tyskerne havde ingen fordel af at slippe fangerne og kun nogle få var kommet hjem, bl.a. nogle syge politibetjente.

Næsten samtidig var vicepræsidenten for Svensk Røde Kors, grev folke Bernadotte af den norske dipomat N.C. Ditleff i Stockholm blevet opfordret til at gå ind i et projekt, hvor alle skandinaviske KZ-fanger skulle samles i Neuengamme og senere sendes til det neutrale Sverige, hvor de skulle interneres i en lejr til krigen var slut. Det var lykkedes grev Bernadotte, at få dette godkendt af Heinrich Himmler, der var chef for SS og for alle KZ-lejrene. Han var klar over, enden på krigen var nær og håbede herved at skaffe sig et godt image over for Vestmagterne.

Det siges, at Hitler blev så rasende, da han hørte det, at han forlangte Himmler skudt.

I løbet af februar 1945 lykkedes det at få den endelige aftale på plads, så Svensk Røde Kors i hvide busser kunne begynde at flytte fanger til Neuengamme. Den 8. marts havde man en kolonne klar med 36 ambulancer, 19 lastbiler og hjælpebiler som tankvogne og personbiler. Der var hertil 308 hjælpere som mekanikere, læger og sygeplejersker. Danmark tilbød at hjælpe med biler og personale, men det blev afvist, da det ville kræve nye forhandlinger med tyskerne og derved forsinke projektet.

De allierede havde på det tidspunkt totalt luftherredømme over tysk område, så Royal Air Force blev orienteret om fangetransporterne, så kolonnerne ikke skulle blive angrebet. Man kvitterede for informationen, men kunne ikke love noget – og en enkelt gang gik det galt med fatale følger.

Grev Bernadotte opslog sit hovedkvarter på slottet Friedrichsruh, som lå få km fra KZ-Neuengamme. Fruen på slottet var svensk og familien på slottet var i hans private bekendsskabskreds.

Den svenske kolonne blev delt i tre, en der kørte syge skandinaver til Frøslev og to der hentede skandinaver fra andre KZ-lejre til KZ-Neuengamme. I løbet af marts blev der hentet så mange skandinaver til Neuengamme, at tyskerne besluttede, at Neuengamme ikke havde plads til flere, så når der skulle skandinaver ind, måtte svenskerne flytte det samme antal fanger fra Neuengamme til den anden lejr.Tyskerne så det hele som en ren svensk aktion, hvorfor den blev udført af hvide svenske busser med Røde Kors-mærke på. Tyskerne meddelte f.eks en gruppe franskmænd, at de kunne komme til Schweitz med en svensk Røde Kors bus, der i stedet kørte dem til en lejr ved München for at få det samme antal skandinaver med tilbage. Et alvorligt brud på Røde Kors' grundlov.

Danskerne havde efter forhandling med tyskerne opnået en aftale som den svenske, så der nu kunne laves en koordineret indsats.

Admiral Hammerich havde i Jyllandskorpset registreret alt, hvad der fandtes af busser m.v., der kunne køre og indgå i et samarbejde med Bernadotte i "De Hvide Busser". Den danske vognpark var i en elendig stand, nogle busser og lastbiler kørte på generatorgas, der blev produceret af bøgetræ i en "kakkelovn" bag på køretøjet, andre havde ikke været i brug i flere år og havde stået klodset op i garage. Reservedele havde formodentlig været udsolgt i mange år, så det gav nogle uforudsigelige transporttider.

Danskerne kunne dog i løbet ef marts mobilisere en kolonne på 33 busser, 14 ambulancer, 7 lastbiler m.v. De var hvidmalede med Dannebrog på siden, hvilket ikke gav dem samme beskyttelse mod beskydning som Røde Kors-mærket.

Den voldsomme afslutning

Danske Hvide Busser

Efter forhandlinger med grev Bernadotte meddelte tyskerne, at den 20. april (Hitlers fødselsdag) kl. 20 var sidste mulighed for at hente fanger i Neuengamme. Admiral Hammerichs Jyllandskorpset var åbenbart en effektiv organisation, for man kunne med få dages varsel den 19. april 1945 mønstre 20 svenske og 100 danske

busser, der transporterede 8.000 skandinaver og 7.500 andre nationaliteter til Frøslev.

Den 20. april 1945 kunne man med 125 hvide busser af forskellig størrelse og kvalitet, 30 ambulancer, 18 lastvogne med 450 hjælpere som slutning på en enestående aktion redde 4.200 fanger.

Der var nu reddet 15.000 KZ-fanger. I dagene efter kapitulationen blev yderligere 10.000 reddet ud af det tyske kaos.

I de sidste hektiske dage blev fangerne så vidt muligt evakueret efter følgnde prioritet: syge, >60, >50 osv. Da den sidste kolonne tog afsted fra Neuengamme den 20. april kl. 19, var der ikke plads til alle fremmødte, så nogle stod tilbage og så busserne forsvinde i mørket. Efter nogen tid kom nogle busser igen. De havde kun kørt til Friedrichsruh, hvor passagererne blev sat af og indlogeret i telte og busserne kunne så køre tilbage og nå at hente de sidste fanger.

Mathiasen må efter endnu 30 dage i Neuengamme have været med en sen transport denne sidste dag den 20. april 1945, for han ankom først til Frøslevlejren den 21. april.

Han havde ingen fysiske mèn og han har i anden sammenhæng skrevet, at "han aldrig er blevet slået eller på anden måde mishandlet".

"Hotel Frøslevlejren"

Fangerne gennemgik et grundigt lægecheck med evt. efterbehandling og havde derefter tid til at spise, sove, spise, læse nyheder og ikke mindst for Mathiasens vedkommende – skrive breve.

Efter en uges ophold var han med en bustransport til Nyborg. Mathiasen havde nået at skrive til sin søster om transporten, så søster og svoger nåede at komme til Nyborg og hilse på ham, inden han gik om bord på færgen til Korsør.

Socialministeriet gav på færgen middag til alle fangerne, så de fik medisterpølse og som dessert budding.

Der var togtransport over Sjælland og i hver vogn var der to tyske soldater, der skulle passe på, at ingen stak af, men det viste sig, at de var ret ligeglade.

På Sjælland var der faktisk flere, der benyttede lejligheden, når toget holdt ved en station og da det holdt i Ringsted, besluttede Gert Blædel, at han hellere ville hjem end til Sverige. Det var stadig den 28. april og krigen var ikke forbi, men det lykkedes hurtigt at skaffe "Hans Hansen" et nyt legetimationskort, så han kunne færdes frit.

Mathiasen havde heller ikke lyst til at tage til Sverige, så i København på Hovedbanegården eller på vej til Malmø-færgen forlod også han gruppen.

Han havde adressen på en ungdomsven, som han gik hen til og opholdt sig hos nogle dage. Han var dog så letsindig, at han cyklede rundt og besøgte andre gamle venner. Han fejrede befrielsen i København, inden han vendte tilbage til Højbjerg.

Mathiasen har i breve skrevet, at han i den første tid gik fra den ene middagsinvitation til den anden og at folk han mødte på gaden i Højbjerg glade ønskede ham velkommen hjem.

Hans kollega Einar Salmonsen, der havde fuldmagt til at forvalte hans bo, havde lejet Grumstolsvej 20 ud til den nye overlærer (senere skoleinspektør) Juul, der var tilflytter fra Sjælland. Han havde to måneders opsigelse på lejemålet. Med den pludselige tyske kapitulation kom Mathiasen uventet hurtigt hjem til Højbjerg, hvor alt hans indbo var til opbevaring hos flyttefirmaet Adam – og stod nu utilgængeligt bagerst i opbevaringslageret indtil det kunne flyttes tilbage til Grumstolsvej.

Skolen begynder igen.

Han begyndte meget hurtigt at undervise, men da Kragelundskolen nu var fyldt med flygtninge fortsatte undervisningen spredt over mange adresser, så der kunne ikke arrangeres nogen samlet velkomst for ham.

Skolen kunne efter en grundig renovering endelig tages i brug den 7. januar 1946 og det blev fejret ved at plante "Fredsegen" i skolegården, hvor Mathiasen holdt en bevægende tale.

Ud over undervisningen påtog han sig ture med eleverne til feriehytten Kragereden, cykeltur Sjælland rundt og som sædvanligt var han instruktør og iscenesætter af skuespillet til skolefesterne. Det blev i efteråret 1946 ikke noget lystspil, men et alvorstungt historisk drama, der foregik i 500-tallet om kongesønnerne Roar og

Helge, der ikke kunne enes om at dele magten. Jarlen af Sjælland, Sævil Jarl(det var mig, nr 2 forrest fra højre) løste problemerne, så Helge rejste udenlands og Roar gav sig til at bygge Roskilde. Mathiasen sad forklædt med stor paryk og langt skæg som den gamle, livskloge Skjald Vifil forrest ved rampen og kommenterede begivenhederne.

Apella 1948

Jeg kom på den måde meget tæt på ham og var med i en lille gruppe, der altid var velkomne hjemme hos ham og som nu og da kunne gøre lidt gavn i haven, som ikke var hans store hobby. Der var mange æbletræer og rigtig mange æbler, som blev samlet og derefter afhentet af fabrikken Apella i Odder. Man fik så en del af mosten som betaling for æblerne og fabrikken kunne sælge hovedparten som Apella. Kom man på besøg, kunne han sige:" *Vil du have en flaske hvepsepis, så tag en ude på køkkenbordet.*"

Roar og Helge (Foto Kragelundskolen)

Hans største bedrift ud over at lære os tysk, fransk og historie og senere også latin var at arrangere en rejse til Paris i sommeren 1948 for de tidligere elever, der havde lært fransk dvs. havde realeksamen eller 1g fra gymnasiet. Som forholdene var i Europa, tror jeg, at han allerede i slutningen af 1946 må have startet overvejelsen, om det i det hele taget kunne lade sig gøre i.

Afrejse til Paris(Aarhus Stiftstidende)

Mathiasen med hue, nr.2 fra højre

I efteråret 1947 fik vi hans første brev, hvor man kunne tilkendegive interesse. Budget 220-230 kr (ca. 4.000 2024-kroner) for en uge i Paris. I tilgift holdt han på skolen inden afrejsen et kursus på fem aftener om Paris og om fransk kultur. Vi tegnede hans bykort af, anbragte alle seværdigheder og navne på de vigtigste gader på vores eget kort. Vi kunne faktisk selv finde rundt i centrum af Paris og køre med Metro, da vi nåede så vidt. Det blev en uforglemmelig oplevelse for 32 tidligere elever og 3 lærere. (en mere udførlig beskrivelse findes i min erindringsbog Krise og Krig på adressen: lokalhistorie8270.dk > beretninger > højbjerg > ole tolboe)

Han var en usædvanlig lærer!

Politikeren Arne Mathiasen

Til sognerådsvalget i Holme-Tranbjerg Kommune i 1946 stillede han op for Danmarks Kommunistiske Parti og blev efter stemmetal valgt som nr. 7 af de 9 medlemmer. Han blev medlem af socialudvalg, børneværn, skolekommision, beskæftigelsesudvalg og ungdomsudvalg m.fl. Sognerådets mødeprotokol bringer kun beslutninger, ikke hvad der er gået forud af

diskussioner, men man kan se, at han har deltaget i praktisk talt alle møder, så han har været et samvittighedsfuldt medlem.

Protokollerne indeholder oplysninger om ansættelser og fratrædelser af bl.a. lærere. En gennemgang af protokollerne for årene 1944-1948 viser dog ingen omtale af hans illegale arbejde, arrestation, KZ-ophold og frigivelse. Det har selvfølgelig været diskuteret, men været for farligt at føre til protokols.

Han stillede ikke op til kommunevalget i 1950.

Væsentlige kilder

Ole Blædel, Et halvt år i Gestapos klør (2021)

- Om hans farfars (Gert Blædel) erindringer fra Frøslev, Neuengamme og Dalum

Michael Juul Aasted, Da Gestapo bankede på (2020)

- Om hans farfars (Hermann Aasted) erindringer som Gestapofange i Aarhus, Frøslev, Neuengamme og Osnabrück

Hans Sode Madsen, Reddet fra Hitlers helvede (2005)

- Om de hvide busser og deres utrolige indsats

Georg Andresen, Aarhus under besættelsen (1945)

- Om den illegale presse i Aarhus

Arne Mathiasen, Optagelses begæring (1946)

- Foreningen af besættelsestidens politiske fanger

Om min far Arne Mathiasen

Af Bodil Mathiasen

Opfordringen til at skrive om min fars involvering i modstandsbevægelsen under besættelsen samt hans ophold i KZ lejr gav anledning til at grave ned i barndomsminder og huske mange, mange år tilbage til de fælles fortællinger i vores familie om krigen og tiden derefter.
Da min mor ikke lever længere, er det mine og mine søskendes minder samt gamle breve og dokumenter, som vi heldigvis har gemt, der er basis for min fortælling.
Jeg er født i 1949 - altså har jeg først hørt om og kunnet forstå noget om besættelsen og min fars KZ-ophold omkring 8-10 år efter krigens afslutning.
Jeg husker mest, at der blev talt om emnet ved middagsbordet. Vores far fortalte om, hvordan

han havde set fanger, der sloges om mad, og fanger blive straffet hårdt for at stjæle en enkelt kartoffel.
Han sultede ikke selv, men så andre fanger, der ikke blev behandlet så godt som de danske fanger.
Mange blev alvorligt syge af tyfus og dysenteri, og for at modvirke diarre tog man en brødration og brændte den til kul. Det blev så indtaget som " kul-tabletter" i mangel af anden medicin.
Han fortalte også om, hvordan man sov flere personer i samme køje og om den trange plads, lus, og mangel på hygiejne.
Jeg tror, at vores far ville beskytte os børn for grusomme beretninger, så vi vidste blot, at han var blevet arresteret af Gestapo for at have et illegalt trykkeri i kælderen og for at distribuere "FRIT DANMARK".
Den aften Gestapo ringede på, forsøgte han at flygte ud ad havedøren, men huset var omringet, og der var ingen mulighed for at undslippe.

Grumstolsvej 20

Han mente, at en elev fra Kragelundskolen havde stukket ham. På det tidspunkt blev mange

kommunistiske modstandsfolk anholdt, da den berygtede Grete Bartram havde angivet dem til tyskerne.
Han havde også tidligere skjult en ledende modstandsmand fra København - David H. - som var nødt til at gå under jorden i Jylland. Han boede i en periode på Grumstolsvej 20, indtil man fandt ud af, at det var for farligt.
Min far fortalte også, at de danske fanger havde bedre vilkår end øvrige KZ fanger. Dansk Røde kors sendte nemlig fødevarepakker til dem. De danske fanger kunne ligeledes modtage pakker fra familien med madvarer og cigaretter. Cigaretter var "valuta" til at købe sig til fordele og ekstra forplejning.
Vi kendte også historien om, hvordan han efter befrielsen plantede "Fredsegen" i Kragelundskolens skolegård og holdt en tale, der startede med "Der brænder en ild…"
Jeg mindes at have hørt en båndoptagelse af den tale ved et skolejubilæum længe efter min fars død. Jeg blev meget berørt over at høre hans stemme og måtte holde tårerne tilbage.

Familien i Højbjerg

Vores far blev taget af Gestapo i august 1944 og sad i Aarhus arrest indtil den 9.september, hvor han blev sendt til Frøslevlejren.
Hans forældre var bønder, der boede på en gård i Uldum mellem Horsens og Vejle. De fik besked gennem Dansk Røde Kors om, at deres søn nu var blevet overført til Frøslevlejren.

Allerede den 10.september skrev han et brev til dem fra lejren. Han skrev og beroligede dem med, at han havde det godt i alle måder, og at maden var fortræffelig. I samme brev bad han dem om at sende en pakke med et par træsko samt cigaretter. Det var også tilladt at sende ikke-fordærvelige madvarer. Han informerede dem også om, at de kunne søge om tilladelse til at besøge ham i 10 til 15 minutter.
Jeg kan forstille mig, at det har været svært at organisere transport fra Uldum til Frøslev, men ved også, at der sikkert ikke har været noget, de hellere ville. Det lykkedes hans søster at besøge ham en enkelt gang
Han sluttede brevet med " Kærlig hilsen og på snarligt gensyn, Arne"
Han havde nok ingen anelse om, hvad der ventede forude.

Familien i Uldum

Vores farmor skrev flere breve og sendte pakker med de ønskede ting samt frugt og småkager. Hver gang var der i brevene mange hilsner fra søster Karen, naboer i Uldum, lærer-kolleger i Højbjerg og venner fra modstandsbevægelsen.
Ligeledes var der i min fars breve hver gang hilsner til en lang række folk.
I et senere brev fra oktober var tonen knapt så optimistisk, og brevet var censureret. Det handlede mest om, hvad han havde brug for. Han skrev en lang liste af ting og sluttede med " send rigeligt af de nævnte ting, for man ved aldrig, hvad der kan ske."
Opholdet i Frøslevlejren sluttede den 29.11.44., og han blev nu transporteret til KZ-lejren i Neuengamme.
Jeg kan forstille mig familiens bekymring og min farmors sorg over uvisheden. Vi ved ikke, hvornår de første gang hørte fra ham, men nu var brevene skrevet på tysk - de var meget

korte og skrevet på et ark udleveret af lejrledelsen. Der var kun plads til 15 linjer.
Familien var også nødt til at skrive til ham på tysk, og de må have fået hjælp til oversættelse, for det tyske er fejlfrit.
Fra januar til marts i 1945 blev han med en del andre fanger udstationeret i arbejdslejren Dalum. Arbejdet var hårdt, og det var vinter og koldt.
I et brev fra 25. marts 1945 fra Neuengamme skrev han:'" Es geht mir gut, ich bin gesund und guter Laune. Ich danke noch einmal für das schöne Paket, besonders die Kuchen waren schön. Wir hoffen, dass wir uns bald wieder sehen."
Den sidste sætning indikerer måske, at der gik rygter om, at krigen snart var forbi?
Hvad mon fangerne vidste? Hvordan fik de information?
Historien om de hvide busser er velkendt. Vores far var så heldig at komme med en af de sidste busser, der afgik fra Neuengamme mod Danmark den 20. april 1945.
I bussen kunne han for første gang i lang tid skrive et brev udenom censuren. Brevet er dateret den 21.04., og det eneste han vidste var, at de var på vej mod Padborg.
Her kunne han for første gang fortælle om både ophold i Dalum og om, at han ofte havde været sulten og haft alvorlige sygdomme tæt inde på livet.
Da bussen var kørt over den danske grænse, lykkedes det ham at få stukket brevet ud gennem vinduet til en tilfældig person, der så sendte det videre til forældrene i Uldum.
Han skrev:
"Jeg befinder mig sammen med 2-3000 danskere og nordmænd på vej hjem fra Tyskland.
Hvad der nu skal ske med os, når vi kommer til Padborg, ved jeg ikke. Vi skal sikkert i lejr, til krigen er slut. Vi ved ingenting bestemt. Kun kan vi jo på det hele mærke, at krigen snart må være slut. I vil nok snart høre nærmere. Men vent ikke, at jeg bliver løsladt lige med det samme."
Opholdet i Frøslevlejren varede en uge, og den 28. marts gik busturen mod København/Sverige. Det var en betingelse fra tyskernes side, at fangerne skulle til Sverige.
Min faster og hendes mand, der boede på Fyn, vidste, at han var på vej med de hvide busser. De tog turen til Nyborg færgeleje, hvor det lykkedes dem at møde vores far. Dette gensyn har hun senere meget levende beskrevet: en stor glæde og et kærligt gensyn efter mange måneders uvished.
På færgen var der højt humør - mange pårørende var kommet for at tage turen over Storebælt. Fangerne blev beværtet på Socialministeriets regning med medisterpølse, kaffe og wienerbrød.
De ankom til Korsør sent om aftenen, og nu skulle den videre transport foregå med tog. Fangerne sad i toget det meste af natten, og tyskerne gjorde ikke meget for at bevogte dem. Når toget kørte langsomt, sprang flere af, og i Roskilde forlod en stor del toget, uden at tyskerne greb ind.
Der gik rygter om, at krigen var slut, så vores far stod af på Københavns Hovedbanegård, tog

sin kuffert og gik hen til en gammel skolekammerat fra Uldum, hvor han " fik det fineste morgenbrød, som jeg ikke har smagt siden sidste sommer".
Han skrev til familien, at han nu tog ansvar for sig selv. Krigen var dog endnu ikke helt forbi, så han holdt sig skjult hos vennen i en uges tid, fordi han ikke var i besiddelse af legitimationspapirer.
Endelig kom freden den 5.maj, og vores far deltog i festlighederne i København. Han cyklede ud og besøgte gamle seminariekammerater, og nu kunne han frit fortælle familien, at han var i god behold, rask og sund. De fik nu endelig mulighed for telefonkontakt efter otte måneders uvished.
Der er mange lange breve til forældrene skrevet fra Højbjerg i de første par uger efter hjemkomsten. Vores far skrev om den varme velkomst han fik, da hen vendte tilbage til skolen. Der var et væld af blomster på katederet i realklassen og 4. mellem. Gaver, cigaretter, en flaske vin. Og i Højbjerg hilste forbipasserende og alle folk i butikkerne på ham, så de første dage må have været overvældende.
" Alle mennesker, man kommer forbi, siger velkommen hjem og kigger op og ned ad een - de er ikke helt sikre på, at det nu også er mig".
I de første par uger deltog han i en masse selskabelighed. Han var til middag hos venner og kammerater fra modstandsbevægelsen. Han deltog også i flere politiske møder og gik i biografen for at se engelske krigsfilm.
Det må have været fantastisk at opleve friheden efter mange måneders fangenskab.
I alle disse måneder var den eneste form for kommunikation brevskrivning. Jeg er fuld af forundring og beundring over, at postvæsenet på det tidspunkt og i krigstid fungerede så effektivt! Meget bedre end postgangen nu om dage.
I efterkrigstiden var der ikke tale om psykologhjælp og traumeterapi, selvom mange mennesker selvfølgelig havde brug for det.
En af vores fars venner led hele livet af PTSD med svære mareridt og hele resten af livet, var hun stærkt påvirket af opholdet i KZ-lejr.
Vores far havde haft paradysenteri i Neuengamme, og han led af mavesår i mange, mange år. Han havde ofte brug for at være alene. I 1969 søgte han og fik tildelt en lille sum i erstatning for 15% nedsat arbejdsevne.
Da vi var børn, måtte vi ikke være spejdere - vores far sagde, at han aldrig mere ønskede at se børn i uniformer gå marchgang. Vi havde heller ingen flagstang i haven. Det forstod vi ikke rigtig dengang, men selvfølgelig senere, da vi blev voksne.
Kort efter sin hjemkomst holdt han et foredrag i Aarhus Lærerforening - noterne fra dette foredrag fandt vi mellem de gamle breve, og jeg bliver helt stolt, når jeg læser hans tanker:
" De døde danske kammerater og andre medfanger fra de europæiske lande samt de millioner andre døde skylder vi, der slap ud af Koncentrationslejrens helvede, at fortælle igen og igen til vores medmennesker, hvilket djævelsk system Nazismen var, for at vi alle - i tiden, der

kommer - i bevidstheden om, hvilken dødelig fare Nazismen er, i tide at bekæmpe den. At der ikke skulle komme større og mindre tilløb til Nazismen igen, vil det være naivt at tro".
Dog tror jeg på ingen måde, at han havde forestillet sig, at der i dagens Tyskland er et parti som AFD, der vokser sig større og større, og at der også i Danmark findes nazister.
Han fortalte om en særlig ondskabsfuld lejrleder i Neuengamme, der blev kaldt " Morderen fra Lublin". Han havde i Auschwitzlejren i Polen været med til at myrde ca. to millioner mennesker, der blev gasset eller kvalt af klorgifte i jernbanevogne. Han gik rundt i lang læderfrakke med sin store schæferhund og lod sig hilse af skælvende fanger, der med mange meters afstand passerede ham med huen i hånden.
Vores far sluttede sit foredrag til lærerforeningen med disse ord:
" Når det er muligt ved opdragelse at skabe den type mennesker, må det også være muligt at skabe gode mennesker - mennesker, der kan ofre noget af deres eget for helhedens vel. Lad os håbe og arbejde for, at vi og kommende slægter aldrig skal opleve, at mennesker skal synke ned på et lavt stade, som det skete i denne krig:"

Jeg synes, at vores far i praksis lever op til at tage hensyn til "helhedens vel". Han var meget trofast overfor kammeraterne fra modstandsbevægelsen, hvoraf de tætteste forblev livslange venner. Han lagde et stort stykke frivilligt arbejde i Kragereden - skolens feriehytte ved Tange sø. Som børn var vi tit med et arbejdshold i weekenderne for at bygge, reparere og klargøre det gamle hus i lyngbakkerne.
I mange år brugte han også utallige timer efter skoletid med at instruere skolekomedier, og han arrangerede klasserejser i sommerferien - uden løn, tænker jeg.
Mine søskende og jeg er vokset op i et trygt og frit hjem med højt til loftet. Vores forældre var åbne overfor andre kulturer og nationaliteter, Vi har aldrig forgæves haft venner med hjem, som vi havde mødt på rejser i udlandet. Der var altid plads til dem ved middagsbordet - og en seng at sove i.
Mange gamle elever kom på besøg, og en del blev mine forældres personlige venner.
Senere i livet, hvis snakken tilfældigt faldt på Højbjerg og Kragelundskolen, har jeg mødt gamle elever, der huskede min far som en god lærer - og nogle har endda sagt, at de takket være ham, var kommet vinder med uddannelse - han gjorde en forskel. Andre har også husket ham som skrap, der kunne smække en lussing, da det var tilladt.

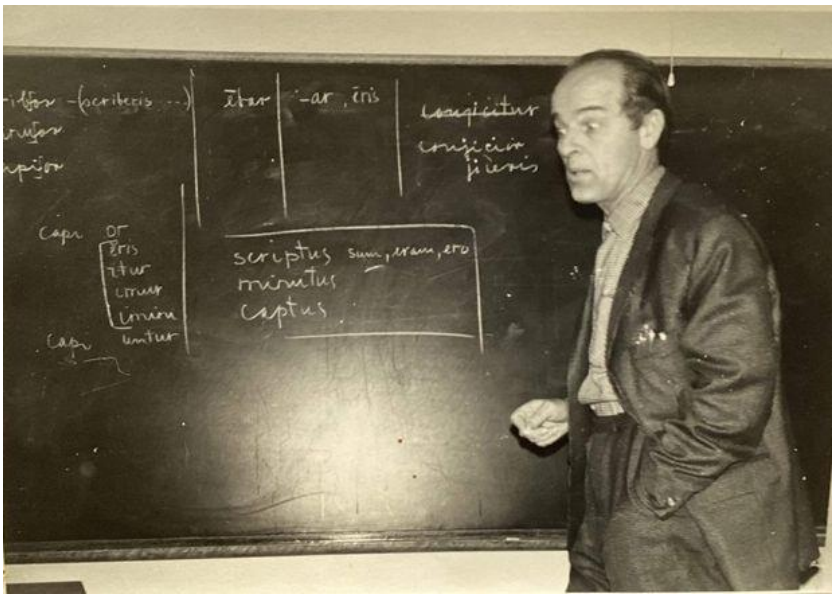

Arne Mathiasen ved tavlen

Min far blev også straks efter krigen medlem af Mellemfolkeligt Samvirke, og vores familie var ofte gennem MS vært for udenlandske gæster.
Han besad en god evne til at tale med mennesker fra alle samfundets lag.
I sin pensionisttilværelse var han flere gange inviteret op på Kragelundskolen for at fortælle om krigen og KZ-lejren. Da var oplevelserne kommet så meget på afstand, at han kunne tale om dem.
Han tilbragte også mange timer med at skrive breve for Amnesty International for politiske fangers løsladelse verden rundt.
Mine forældre holdt meget af at rejse. Sidst i 60'erne fik de bil, og med en Combi-Camp spændt på bilen rejste de med mine små søskende mange steder i Europa.
Jeg boede i Frankrig, og de besøgte mig flere gange. De tog også turen til Bali i Indonesien, hvor jeg boede en overgang.
Vores far døde under en rejse til Sovjetunionen i 1984. Han, der var ex-kommunist, døde af alle steder i verden på et hospital i Moskva. Han havde fået et ildebefindende - og i samråd med rejselederen og den danske ambassade, skulle mine forældre afbryde rejsen og tage hjem. Sådan gik det desværre ikke. Da vores mor kom for at hente ham på hospitalet, faldt han om, da de gik hen ad gangen, og trods hjertemassage, kunne han ikke overleve.
Det var forbundet med en del besvær at få kisten hjem via bedemand Madsen. Vi kunne ikke umiddelbart fastsætte en dato for begravelsen, da der var en del formalia, der skulle bringes i orden.
Hans lig kom hjem i en zinkkiste pyntet med rødt crepepapir og hvide sløjfer - sådan var det skik i Sovjetunionen.
Vi valgte, at kisten skulle forblive sådan - blot pyntet med ekstra hvide blomster.

Vores far ligger begravet på kirkegården ved Frederikskirken.

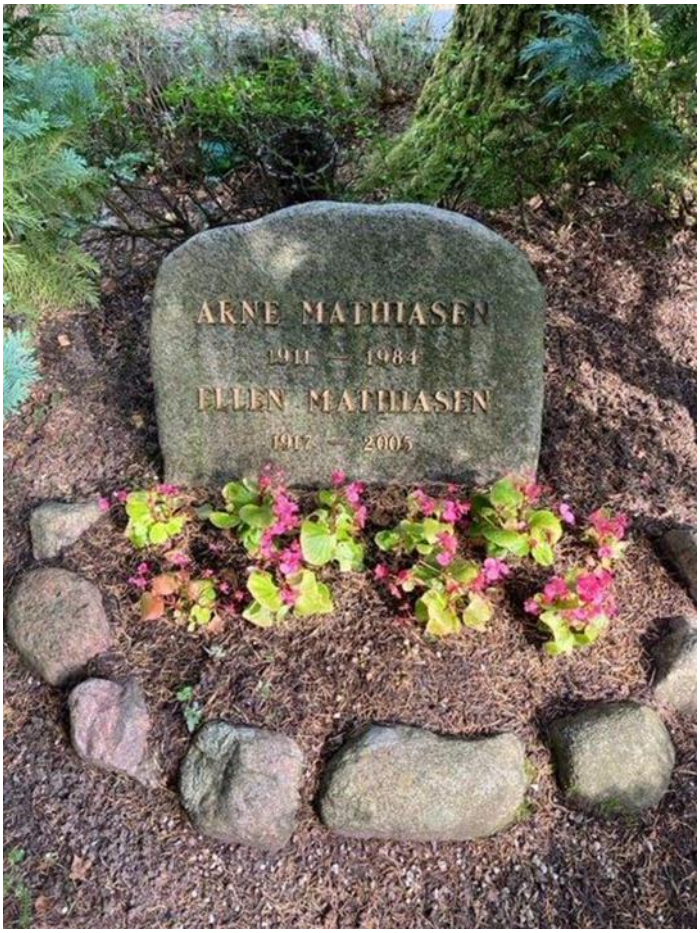

Arne og Ellen Mathiasens gravsted ved Frederikskirken